

Петровський О. М.,
завідувач навчально-наукової лабораторії правової інформатики
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства та природокористування

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

THE FORMATION OF SINGLE INFORMATION SPACE

У статті досліджується етимологія поняття «єдиний інформаційний простір» та надано характеристику його ознакам. Особливу увагу приділено питанню формування єдиного інформаційного простору та процесам, що на нього впливають. Автором виділено структурні елементи єдиного інформаційного простору.

Ключові слова: інформатизація, глобалізація, єдиний інформаційний простір.

В статье исследуется этимология понятия «единое информационное пространство» и охарактеризованы его признаки. Особое внимание уделено вопросу формирования единого информационного пространства и процессам, которые на него влияют. Автором выделены структурные элементы единого информационного пространства.

Ключевые слова: информатизация, глобализация, единое информационное пространство.

The article investigates the etymology of the notion of “single information space” and gives its characteristic features. The main attention is paid to the question of the formation of single information space and the processes that influence it. The author of the article outlines the structural elements of single information space.

Key words: informatization, globalization, single information space.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Інформаційна сфера поступово набуває усіх ознак ключової сфери для суспільства, вона є важливою передумовою соціального, економічного і політичного розвитку. Саме тому формування та функціонування єдиного інформаційного простору України є довготривалим об'єктивним процесом, що відбувається під впливом розвитку глобального інформаційного суспільства та є взаємозалежним від формування світового інформаційного простору.

Загальновідомо, що внаслідок науково-технічної революції, яка відбулася наприкінці дев'ятнадцятого століття у світовому просторі набули розповсюдження високі технології, комп'ютерна техніка та локальні мережі. Інформація перетворилася на особливий об'єкт та набула нових способів поширення. Під впливом названих процесів існуючі суспільні відносини зазнали суттєвих змін, набуваючи нових, досі незнаних форм, у зв'язку з чим потребують відповідного правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання єдиного інформаційного простору у межах інформаційного права було предметом дослідження таких науковців як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Брижко, О.А. Банчук, А.М. Гулемін, С.Ф. Гуцу, Є.В. Додін, В.Л. Ортинський, О.І. Остапенко, І.М. Пахомов, А.А. Пухтецька, В.С. Цимбалюк, Ю.С. Шемшученко, Х.П. Ярмакі та ін.

Метою статті є дослідження питання формування єдиного інформаційного простору України.

Виклад основного матеріалу. Формування єдиного інформаційного простору – це об'єктивне явище сучасності, яке відбувається під впливом двох світових процесів: інформатизації та глобалізації. За своєю суттю глобалізація означає формування певного загального світового простору,

пронизаного єдиними принципами економічного та гуманітарного співіснування націй [16]. Саме під впливом глобалізації відбуваються такі явища, як злиття ринків товарів, послуг, праці та явища, яке нас цікавить, – формування єдиного інформаційного простору.

Наступним процесом, який впливає на формування єдиного інформаційного простору, є процес інформатизації, матеріальною основою якого виступає революція у сфері інформаційних ресурсів. Сам процес інформатизації можна охарактеризувати як використання інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності. Зі зміною процесу отримання та розподілу інформації, зміною швидкості та форми цього процесу виникають нові риси суспільства, не притаманні попереднім суспільствам. Під впливом глобалізації в інформаційному суспільстві втрачаються суспільні норми, характерні для громадян національної держави, виникають зовсім інші технологічні норми та правила поведінки, які мають слабкий зв'язок і з національною принадливістю, і з територією проживання [12, с. 80–82]. Зв'язок процесів інформатизації та глобалізації настільки тісний, що інколи вчені вдаються до абсолютного ототожнення поняття «інформаційне суспільство» та «глобальне суспільство» [5, с. 498].

Зауважимо, що інформатизація та глобалізація суспільства з кожним днем все більше набуває миттєвого та навіть непередбачуваного характеру. Це значно ускладнює процес захисту прав людини у цій сфері. Як зазначають деякі вчені, «інформатизація призводить до створення єдиного інформаційного простору, в межах якого відбувається накопичення, обробка, зберігання, обмін інформацією між суб'єктами цього простору – окремими особами, організаціями, державами [7, с. 195].

Розглядаючи питання формування єдиного інформаційного простору України, вважаємо за необхідне, насамперед, розкрити поняття єдиного інформаційного простору. Хоча цей термін часто використовується в науковій літературі, проте він немає єдиного визначення та не закріплений на законодавчому рівні. Серед українських та радянських науковців відсутня єдність щодо визначення поняття «єдиний інформаційний простір». Так, М.С. Андреєв розкриває поняття єдиного інформаційного простору через сукупність різноспрямованих інформаційних потоків держави, врегульованих технічними засобами інформації, що спрямовані на отримання, передачу, обробку та зберігання інформації [1, с. 89].

Характеризуючи єдиний інформаційний простір, Є.П. Прохоров визначає це поняття через наявність в будь-якій точці країни інформаційного поля такої щільноти, яке дає можливість кожному отримати всю необхідну і достатню інформацію, яка відповідає усім його інформаційним потребам орієнтації в реаліях життя регіону, країни, світу, вироблення думок, поглядів, позицій, які забезпечували б достатні підстави для прийняття вірних рішень [11, с. 5]. На нашу думку, це визначення, як і визначення, надане М.С. Андреєвим, також не розкриває всю повноту досліджуваного явища і характеризує поняття лише з точки доступу до інформаційних ресурсів.

Натомість І.В. Арістова визначає це поняття як сукупність баз та банків даних, технологій їх ведення і використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб [2, с. 59].

Цікавий підхід до визначення цього поняття авторів підручника «Інформаційне право» за редакцією І.Л. Бачило, В.Н. Лопатіна, М.А. Федотова, які розуміють єдиний інформаційний простір країни як сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, яка дозволяє на основі єдиних принципів і за загальними правилами забезпечувати безпечну інформаційну взаємодію держави, організацій і громадян за їх рівноступності до відкритих інформаційних ресурсів, а також максимально повне задоволення їх інформаційних потреб на всій території держави за умови збереження балансу інтересів на входження у світовий інформаційний простір і забезпечення національного інформаційного суверенітету [9, с. 108]. Це визначення, на наш погляд, вдало відображає сутність досліджуваного явища і його внутрішню будову. Зокрема, у наведеному визначенні розкрито технічну складову (сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури – О.П.), а також основу формування (єдині принципи та загальні правила, що забезпечують безпечну інформаційну взаємодію держави – О.П.).

К.І. Беляков вважає, що сутність єдиного інформаційного простору можна повніше визначити через категорію єдиного інформаційно-правового простору, який є системою організаційно та методично

пов'язаних інформаційних ресурсів, що формуються державою та іншими учасниками інформаційних відносин [3, с. 108].

А.В. Манойло характеризує інформаційний простір як сукупність суб'єктів інформаційної взаємодії чи впливу; власне інформації, призначеної для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційної інфраструктури, що забезпечує можливість обміну між суб'єктами; суспільних відносин, які формуються як наслідок утворення, передачі, розповсюдження і зберігання інформації, обміну інформацією всередині суспільства [6, с. 73].

Автори підручника «Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби» В.Л. Бурячок, Г.М. Гулак, В.Б. Толубко надають таке визначення: «інформаційний простір – це глобальне інформаційне середовище, яке в реальному масштабі часу забезпечує комплексну обробку відомостей про противоречі сторони та їх навколошнє оточення в інтересах підтримки прийняття рішень із створення оптимального для досягнення поставлених цілей складу сил і засобів та їх ефективного застосування в різних умовах обстановки» [4, с. 189].

Зауважимо також, що в проекті Концепції інформаційної безпеки України надано визначення поняття «національний інформаційний простір», який пропонується розглядати як сукупність усіх інформаційних потоків як національного, так і іноземного походження, доступних на території держави [10]. Зрозуміло, що таке визначення не розкриває суть самого поняття, а лише пояснюює, що береться до уваги в концепції під цим визначенням.

Проаналізувавши вищепередні визначення, ми прийшли до висновку, що у науковій літературі інформаційний простір розглядають у таких площинах:

- як сукупність інформаційних потоків, що утворюють інформаційне поле, тобто просторове поняття;
- як сукупність баз та банків даних, тобто технічна площа;
- як сукупність суб'єктів інформаційної взаємодії та інформаційних відносин, що виникають між цими суб'єктами.

Також із наведених визначень бачимо, що авторами вживуються такі поняття як «інформаційний простір», «єдиний інформаційний простір» та «національний інформаційний простір». Проведений аналіз свідчить про необхідність уніфікації поняття єдиного інформаційного простору та закріплення його в законодавстві України з урахуванням міжнародних і наукових аспектів. У нашому дослідженні ми розглядатимемо єдиний інформаційний простір як сукупність інформаційних технологій та інформаційних систем, що дають змогу на основі єдиних принципів забезпечити інформаційну взаємодію державних органів, організацій і громадян, утворюючи інформаційні відносини. При цьому характерними ознаками єдиного інформаційного простору є:

- 1) відсутність будь-яких мереж (зокрема національних, територіальних);

2) наявність інформаційної інфраструктури, яка забезпечує його функціонування;

3) функціонування на основі єдиних принципів та за загальними правилами інформаційної взаємодії;

4) формування під впливом глобального інформаційного суспільства;

5) взаємозалежність від світового інформаційного простору.

На нашу думку, в структурі єдиного інформаційного простору важливо виділити такі компоненти:

1. Технічна складова: інформаційні ресурси (ІР); інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура; інформаційні, комп’ютерні і телекомунікаційні технології – базові, прикладні і забезпечувальні системи, засоби їх реалізації.

2. Науково-виробничий потенціал у галузях зв’язку, телекомунікацій, інформатики, обчислювальної техніки, поширення і доступу до інформації.

3. Організаційна складова: зокрема кадри, що забезпечують функціонування і розвиток національної інформаційної інфраструктури; система забезпечення інформаційного захисту (безпеки).

4. Політична складова: наявність стратегій розвитку єдиного інформаційного простору, забезпечення інформаційної безпеки держави та різного виду концепцій, програм.

5. Законодавча складова: система інформаційного законодавства.

Саме наявність перелічених складових є важливою передумовою формування єдиного інформаційного простору.

Важливим також видається питання щодо співвідношення понять «єдиний інформаційний простір» та «кіберпростір». Так, термін «кіберпростір» був уведений Вільямом Гібсоном, канадським письменником-фантастом, для позначення метафоричної абстракції, використовуваної у філософії і в комп’ютерах, що є віртуальною реальністю [14]. Надалі це поняття стало використовуватися для позначення сфери віртуального простору, середовища інформаційного простору, опосередкованого комп’ютерними технологіями. На відміну від віртуальної реальності у вузькому сенсі, кіберпростір не зводиться до візуально-тактильно-звукової симуляції реальності, а передбачає наявність електронного тексту. Отже, на думку О. Іваненко, кіберпростір – це «простір нелокалізованого електронного тексту» [14].

В. М. Фурашев визначає кіберпростір як форму співіснування сукупності матеріальних та нематеріальних об’єктів і процесів, спрямованих на породження, сприйняття, запам’ятовування, переробку та обмін інформацією. Деякою мірою кіберпростір – це

віртуальний світ, який базується на реальному матеріальному фундаменті та з реальними наслідками свого «існування та розвитку». Кіберпростір є дуже складним явищем, що об’єднує в собі реальність і віртуальність, матеріальне і нематеріальне, абстрактність і дійсність [15, с. 165].

Д.В. Грибанов розглядає кіберпростір як єдність соціальної та технічної сторін. Науковець стверджує, що соціальна сторона полягає в тому, що кіберпростір – це сукупність суспільних відносин, які виникають в процесі використання Інтернету та інших мереж, та обробляється за допомогою електронних обчислюваних машин. Слід зазначити, що об’єктом цих відносин виступає не всяка інформація, а лише та, яка обертається в Мережі. Технічна сторона полягає в тому, що кіберпростір – це одночасно і складний технічний об’єкт (набір технічних і програмних засобів; сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури – О.П.), що забезпечує рух потоків інформації. Тому слід звернути увагу на базові принципи побудови такої інфраструктури інформації (Інтернету): децентралізація, планетарність і доступність практично з будь-якої точки земної кулі, поділ на структурні зони або сегменти, конвергенція, швидкість і миттєвість міжнародних обмінів та ін.

Отже, проаналізувавши поняття інформаційного простору та кіберпростору, ми прийшли до висновку, що інформаційний простір є поняттям ширшим і включає в себе кіберпростір, який ми будемо розглядати як інформаційне середовище (простір), що створене та функціонує за допомогою технічних (насамперед, комп’ютерних) систем у процесі взаємодії людей між собою та взаємодії цих систем, якими управлюють люди.

Водночас зауважимо, що будь-яким спробам осмислити проблеми інформаційного та кіберпростору заважає, насамперед, відсутність єдиної термінологічної бази. Це своєю чергою потребує чіткого розмежування, з одного боку, понять кіберпростору, а з іншого – простору інформаційного.

Висновки. Формування єдиного інформаційного простору є закономірним процесом, що відбувається під впливом інформатизації та глобалізації. Характерними ознаками єдиного інформаційного простору є: відсутність будь-яких мереж (в тому числі національних, територіальних); наявність інформаційної інфраструктури, яка забезпечує його функціонування; функціонування на основі єдиних принципів та за загальними правилами інформаційної взаємодії; формування під впливом глобального інформаційного суспільства; взаємозалежність від світового інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев Н.С. Единое информационное пространство Российского государства: взаимодействие печатных и электронных СМИ : дис. ... канд. полит.н. спец. 10.01.10. / Н.С. Андреев.– М., 2006. – С. 150.
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / І.В. Арістова ; за загальною ред. проф. Бандурки О.М. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
3. Беляков К.И. Управление и право в период информатизации : Монография / К.И. Беляков. – К., 2001. – 352 с.
4. Бурячок В.Л. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби : [Підручник] / В. Л. Бурячок, Г.М. Гулак, В.Б. Толубко. – К. : ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2015. – 449 с.

5. Войтович Р. Інформаційна революція як необхідна передумова виникнення сучасних процесів глобаліза ції / Р. Войтович // Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2004. – № 3. – С. 492–500.
6. Государственная информационная политика в особых условиях: монография / А. Манойло. – М.: МИФИ, 2003. – 388 с.
7. Жук С.Я. Національна безпека України : навчальний посібник / С.Я. Жук, С.П. Мосов. – [2-ге вид.]. – К. : КНТ, 2009. – 576 с.
8. Информационное право: Учеб. под ред. Бачило И.Л., Лопатина В.Н., Федотова М.А. М., 2001. – С.118.
9. Смирнова А.И. Информационная глобализация и Россия: вызовы и возможности / А.И.Смирнова. – М. : Изд. дом «Парад», 2005. – С. 363–370.
10. Проект Концепції інформаційної безпеки України.
11. Прохоров Е.П. Региональные СМИ в информационном пространстве России / Е.П. Прохоров // Факс. – 1999. – № 1–2. – С. 5.
12. Рудницька Т. Інтернетизація як початковий етап входження України у світову спільноту, що глобалізується: позитиви й ризики / Т. Рудницька // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часопис. – 2004. – № 1. – С. 73–88.
13. Советский энциклопедический словарь ; гл. ред. Прохоров А.М. – [4-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с.
14. Уильям Гибсон. О возникновении «киберпространства» / Уильям Гибсон О. // CyberpunkWorld [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cyberpunkworld.net/news/uiljam_gibson_o_vozniknenii_kiberprostranstva/2011-06-25- 126.
15. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності / В.М. Фурашев. – «Інформація і право». – 2012. – № 2(5). – С. 162–175.
16. Чубко Т.П. Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право / Т.П. Чубко // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 396–405 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10htpdip.pdf>.